

MEDIJSKO IZVEŠTAVANJE U SKLADU SA EVROPSKIM VREDNOSTIMA

VODIČ ZA MEDIJE I LOKALNE

SAMOUPRAVE NOVOG PAZARA,

SJENICE I TUTINA

MEDIJSKO IZVEŠTAVANJE U SKLADU SA EVROPSKIM VREDNOSTIMA

Vodič za medije i lokalne samouprave Novog Pazara, Sjenice i Tutina

O projektu:

Ova publikacija nastala je u okviru projekta “Evropa sa nama: promocija EU vrednosti u jugozapadnoj Srbiji u kontekstu oporavka od COVID-19” koji je podržan od strane ambasade Nemačke u Srbiji. Projekat ima dva osnovna cilja – da unapredi kapacitete i znanja trenutnih i svih budućih pružalaca usluga i donosioca odluka na lokalnom nivou i da uspostavi mehanizam kontinuiranog učenja i izgradnje kapaciteta osoba koje zagovaraju javne politike u skladu sa EU vrednostima na lokalnom nivou.

UVODNE REČI

U ovom kratkom vodiču ponudićemo predstavnicima medija i lokalnih samouprava sa teritorije multietničkog i multikulturalnog Sandžaka tumačenje pojma “evropske vrednosti”, upoznaćemo ih sa značajem medijskog izveštavanja u skladu sa tim vrednostima, navešćemo preporuke o tome šta redakcije treba da učine kako bi unapredile kvalitet izveštavanja i doprinele procesu evropskih integracija Srbije i regiona, a osvetličemo i ulogu lokalnih samouprava u podsticanju kvalitetnih i profesionalnih medijskih sadržaja.

Činjenica je da se termin “evropske vrednosti” veoma često koristi u govoru političara, NVO-aktivista i medijskih poslenika, ali da je retko zapravo sasvim jasno na šta se pritom tačno misli. Taj pojam, koji zapravo ima veoma precizno značenje, tako se pretvara u svojevrsnu floskulu. A zapravo, uopšteno govoreći, vrednosti za koje se nominalno zalažu Evropska unija i evropske institucije (uključujući i institucije Saveta Evrope) poklapaju se sa vrednostima koje treba da neguju i do kojih treba da drže novinari i mediji koji rade u skladu sa profesionalnim kodeksom. Može se reći da medijsko izveštavanje u skladu sa evropskim vrednosima podrazumeva profesionalno i kvalitetno novinarstvo. Dužnost profesionalnog i kvalitetnog novinarstva nije samo istinito i blagovremeno i potpuno informisanje, nego informisanje koje unapređuje političke i društvene procese, biva korektiv vlasti i javnog mnjenja, podstiče društveni dijalog, pluralizam mišljenja i omogućava građanima da na osnovu valjanih informacija donose važne životne odluke. Sažeto rečeno, u pitanju je delatnost koja je usklađena sa javnim interesom.

Temeljne vrednosti ujedinjene Evrope, kao što su sloboda (između ostalog, sloboda izražavanja), sigurnost, mir i dobrobit građana, prepoznate su i u našem krovnom medijskom zakonu, [Zakonu o javnom informisanju i medijima](#), u kojem se navodi da pravila o javnom informisanju obezbeđuju i štite slobodno iznošenje, primanje i razmenu informacija, ideja i mišljenja putem medija, a u cilju unapređivanja vrednosti demokratskog društva, sprečavanja sukoba i očuvanja mira, istinitog, blagovremenog, verodostojnog i potpunog informisanja i omogućavanja slobodnog razvoja ličnosti.

I [Ustav Republike Srbije](#) je, u oblasti javnog informisanja, usklađen sa evropskim vrednostima i dokumentima koje bliže definišu i određuju te vrednosti, kao što je, recimo, [Povelja EU o osnovnim pravima](#) i [Evropska konvencija o ljudskim pravima](#). U najvišem pravnom aktu naše države zabranjuje se cenzura, ali se dodaje da se u određenim slučajevima, po odluci nadležnog suda, može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog informisanja ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekivanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

Podsetimo da se u članu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima takođe sloboda informisanja ograničava na sličan način: *Pošto korišćenje slobode izražavanja povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.*

Ustav Srbije garantuje građanima pravo na istinito, potpuno i blagovremeno informisanje, ali i pravo na pristup podacima koji su u posedu državnih organa i organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja. Iz ovog potonjeg stava proizašao je važan dokument u oblasti javnog informisanja, a to je [Zakon o pristupu informacijama od javnog značaja](#). Dužnost organa vlasti i preduzeća koja su u javnom vlasništvu je da omogućavanjem novinarima i građanima pristup javnim informacijama – doprinosi transparentnosti rada vlasti, kao i kvalitetnom i potpunom informisanju.

Za multietničke regije kao što je Sandžak izuzetno je važan član Ustava koji kaže da u oblastima (obrazovanja, kulture i) informisanja Srbija podstiče duh tolerancije i međukulturnog dijaloga i preduzima efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja, razumevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njenoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili verski identitet.

Uvidom, sa jedne strane, u najvažnija domaća legislativna dokumenta i, sa druge, u našu medijsku praksu – jasno je da postoji ogromna diskrepanca između onoga što je propisano zakonima (i podzakonskim aktima) i onoga što građani u Srbiji dobijaju od domaćih sredstava javnog informisanja. O deficitima naše medijske scene toliko je toga rečeno – kratko, ogromna većina medija izveštava u skladu sa potrebama političke i ekonomske elite, a ne u skladu sa javnim interesom – ali treba spomenuti da su ti nedostaci приметni i kada se govori o izveštavanju o procesu evropskih integracija i izveštavanju u skladu sa evropskim vrednostima.

Podsetimo da, prema važećim zakonskim rešenjima, organi vlasti u Srbiji (među njima, lokalne samouprave, ali i javna preduzeća) izgubili su pravo da budu osnivači medija, ali pritom im je ostala i ustavna i zakonska obaveza da se staraju o informisanosti svojih građana. U tom smislu, uvedeno je [konkursno sufinansiranje javnog interesa u sferi javnog informisanja](#), kao mehanizam kojim će podsticati (nedostajući) kvalitetne medijske sadržaje u skladu sa interesima i potrebama građana. U ovom vodiču biće reči o tome kako lokalne samouprave ovaj proces mogu da unaprede, u svrhu podsticanja kvalitetnog i profesionalnog novinarstva, odnosno podsticanja evropskih vrednosti.

ŠTA SU EVROPSKE VREDNOSTI

Kada se govori o evropskim vrednostima u kontekstu javnog informisanja, već smo naglasili da su one kompatibilne sa vrednostima kvalitetnog i profesionalnog novinarstva, domaćom legislativom koja uređuje ovu oblast, uključujući i podzakonske akte koje donose nezavisna regulatorna tela, kao i sa samoregulatornim mehanizmima koje uređuju novinarska i medijska udruženja, uz podršku nevladinog sektora. Stoga se ne može govoriti o tome da promovisanje evropskih vrednosti podrazumeva propagandne aktivnosti, nego upravo kritičko i slobodno novinarstvo koje radi u interesu građana. Odnosno, bez obzira na činjenicu da li će usvajanje evropskih vrednosti u našoj državi i regionu dovesti do toga da zemlje regiona postanu punopravne članice EU ili ne, te vrednosti garantuju da ćemo živeti u funkcionalnijem, stabilnijem i pravednijem društvu koje se temelji na slobodi, dostojanstvu i ljudskim pravima. I stoga ih treba podržavati i promovisati.

Veoma važan dokument kojim se preciznije definišu evropski vrednosti jeste [Lisabonski ugovor](#), koji je između članica Unije potpisan 2007. godine, a čiji je cilj, između ostalog, jačanje prava građana, zaštita osnovnih prava i uspostavljanje demokratske kontrole nad organima vlasti. Temelji ovog dokumenta su ljudsko dostojanstvo, demokratija, mir, blagostanje, jednakost, vladavina prava i poštovanje ljudskih

prava. On detaljno opisuje i učvršćuje vrednosti i ciljeve EU, a njime se u primarno pravo Unije uvodi [Povelja EU o ljudskim pravima](#), kojom se definišu građanska, ekonomska, politička i socijalna prava, a predviđaju se i novi mehanizmi solidarnosti.

Evropska unija želi da ostvari sledeće **ciljeve**. Ciljevi se ostvaruju unutar njenih granica, ali se promovišu i podstiču i izvan njih:

- Mir, dobrobit građana i uspostavljanje evropskih vrednosti;
- Ostvarenje slobode, sigurnosti i pravde, sprečavanje i suzbijanje kriminala;
- Održiv razvoj, koji se temelji na uravnoteženom ekonomskom razvoju i stabilnosti cena, s visokom stopom zaposlenosti i društvenim napretkom;
- Zaštita i unapređenje životne sredine;
- Naučni i tehnološki napredak;
- Borba protiv socijalne isključivosti i diskriminacije;
- Socijalna pravda i zaštita, ravnopravnosti žena i muškaraca, zaštita prava deteta;
- Ekonomska, socijalne i teritorijalna kohezija, te jačanje solidarnosti unutar država i između njih;
- Podsticanje kulturne i jezičke raznolikosti;
- Poštovanje međunarodnog prava.

Što se tiče **vrednosti**, one se definišu i razrađuju Lisabonskim ugovorom, ali i spomenutom Poveljom EU o osnovnim pravima:

LJUDSKO DOSTOJANSTVO

Navodi se da je ljudsko dostojanstvo nepovredivo. Ono podrazumeva pravo na život, odnosno da niko ne može da bude osuđen na smrt i pogubljen. Potom se detaljno obrađuje pravo na lični, fizički i psihički integritet, a u oblasti medicine i biologije se zahteva da svi zahvati moraju biti izvršeni uz pristanak lica koje je prethodno dobro informisano, a izričito se zabranjuje eugenetska praksa, korišćenje ljudskog tela i njegovih delova za imovinsku dobit, kao i zabrana reproduktivnog kloniranja ljudskih bića.

Vrednosti koje štite ljudsko dostojanstvo podrazumevaju i zabranu mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i zabranu ropstva i prinudnog rada.

SLOBODA

Pod vrednostima slobode podrazumeva se pravo na slobodu i bezbednost, kao i poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i komunikacije. Štiti se, u ovom kontekstu, i pravo na zaštitu podataka o ličnosti, odnosno definiše se obaveza države i drugih da ove podatke koriste samo uz informisani pristanak pojedinca. Izričito se navodi da svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti, i da svako ima pravo da svoju veru, javno ili privatno, ispoljava molitvom, propovedima, običajima i obredom.

Na slobodu izražavanja svako ima pravo, uključujući i slobodu da se ima sopstveno mišljenje, primaju i saopštavaju informacije i ideje bez mešanja državnih organa i bez obzira na granice. Poštuju se sloboda i pluralizam medija. Pod evropskim slobodama podrazumeva se i sloboda ukupljanja i udruživanja u domenu političkog, socijalnog i sindikalnog delovanja, sloboda umetnosti i nauke, pravo na obrazovanje (mogućnost besplatnog školovanja), kao i sloboda izbora zanimanja i prava na rad, odnosno sloboda poslovanja.

Pod evropskim vrednostima u oblasti slobode, definiše se i pravo na imovinu i intelektualnu svojinu, kao i pravo na azil u skladu sa međunarodnim i evropskim aktima. Tu je i zaštita u slučaju preseljenja, proterivanja ili izručenja. Ovde se navodi da niko ne može biti preseljen, proteran, niti izručen državi u kojoj postoji ozbiljan rizik da će biti podvrgnut smrtnoj kazni, mučenju ili drugoj vrsti nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

JEDNAKOST

Pod evropskim vrednostima koja podrazumeva jednakost građana navodi se, pre svega, jednakost pred zakonima, kao i zabrana diskriminacije. Zabranjena je svaka diskriminacija po bilo kom osnovu, na primer, po osnovu pola, rase, boje kože, etničkog ili društvenog porekla, genetskih karakteristika, jezika, veroispovesti ili uverenja, političkog ili bilo kojeg drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovnog stanja, rođenja, invaliditeta, starosnog doba ili seksualne orijentacije. Posebno se definiše jednakost između muškaraca i žena.

Sa druge strane, evropske vrednosti u ovoj kategoriji podrazumevaju promociju kulturnih, verskih i jezičkih različitosti, prava deteta, kao i prava starih lica. Evropa garantuje prava starih lica na dostojanstven i nezavisan život i na učešće u društvenom i kulturnom životu, ali i integraciju i uslove za dostojanstvo, društvenu i profesionalnu integraciju osoba sa invaliditetom.

SOLIDARNOST

U opštem deficitu društvene solidarnosti u celom svetu, ova odredba ima izuzetnu važnost, jer tretira oblast radnog prava, ali i zdravstvene zaštite. Definišu se i garantuju prava radnika na obaveštenost i savetovanje u preduzećima, pravo na kolektivno pregovaranje i delovanje, kao i pravo pristupa besplatnim službama za zapošljavanje. Osim toga, zabranjuje se radno iskorišćavanje dece i garantuje se zaštita mladih u radu. Potom se garantuje zaštita u slučaju nezakonitog otkaza, kao i pravični i pošteni uslovi za rad, koji podrazumevaju očuvanje zdravlja, bezbednosti i dostojanstva. Evropske vrednosti podrazumevaju da u kontekstu radnih prava, porodica uživa pravnu, ekonomsku i socijalnu zaštitu. To znači da svako ima pravo na zaštitu od otkaza iz razloga koji su u vezi sa materinstvom i pravo na plaćeno trudničko i porodiljsko odustvo, kao i pravo na roditeljsko odsustvo posle rođenja ili usvajanja deteta.

U okviru solidarnosti, ističe se da svako ko je ugrožen ima pravo na socijalnu pomoć i zaštitu. Posebno je važna odredba kojom se ističe da Unija priznaje i poštuje pravo na materijalnu podršku i stanovanje kako bi se obezbedila pristojna egzistencija za sve one koji nemaju dovoljne izvore prihoda. Solidarnost podrazumeva i preventivnu zdravstvenu zaštitu građana i pravo na lečenje, zaštitu životne sredine i zaštitu potrošača.

PRAVA GRAĐANA

U okviru vrednosti koje se nazivaju pravima građana, stanovnici EU ostvaruju pravo da budu birani i da biraju na izborima za evropski parlament. Što se tiče izbora, važna je praksa da svaki građanin EU ima pravo da bude biran i da bira na lokalnim izborima u državi članici u kojoj ima prebivalište, bez obzira da li ima državljanstvo te države. Smatra se da svako ko ima prebivalište u određenom mestu ima i pravo da, posredstvom izbora, utiče na kvalitet života u svojoj lokalnoj zajednici. Svako, takođe, ima pravo na dobru upravu, pravo pristupa dokumentima, pravo na peticiju, slobodu kretanja i nastanivanja. Diplomatsku i konzularnu zaštitu bilo koje države članice ima svaki građanin EU, bez obzira na državljanstvo.

PRAVDA

Pravda kao vrednost podrazumeva vladavinu prava, pravo na delotvorno pravno sredstvo i pravično suđenje. To znači da svako ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, i besplatnu pravnu pomoć ukoliko je ona neophodna. Pravda podrazumeva i da se svako smatra nevinim dok se ne dokaže njegova krivica. Takođe, niko se ne može smatrati krivim za delo koje u trenutku izvršenja, po unutrašnjem ili međunarodnom pravu, nije definisano kao krivično delo, niti se može izreći viša kazne od one koja je bila predviđena u trenutku izvršenja.

Definiše se i pravo koje se na latinskom naziva *Ne Bis In Idem*, odnosno pravo da se nekome ne može suditi ili izricati kazna u krivičnom postupku dva puta za isto krivično delo.

ČETIRI SLOBODE NA KOJIMA POČIVA EU

- Sloboda kretanja roba podrazumeva slobodnu trgovinu proizvodima između država unutar Evropske unije;
- Sloboda kretanja usluga omogućava inostranom preduzeću, koje potiče iz neke od zemalja članica Evropske unije, da ima isti tretman kao i domaće preduzeće;
- Sloboda kretanja ljudi podrazumeva da svi građani zemalja članica Evropske unije na osnovu validnog pasoša ili lične karte mogu da uđu u drugu zemlju;
- Sloboda kretanja kapitala podrazumeva nepostojanje zabrane za kretanje kapitala i plaćanje između država članica.

ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog, jasno je da vrednosti na kojima počiva savremena Evropa predstavljaju nedvosmislene i neupitne civilizacijske vrednosti, i u skladu su sa interesom građana, koji bi trebalo da bude temelj kvalitetnog i profesionalnog novinarstva. Podsetimo da se u Kodeksu novinara Srbije navodi da izdavač/vlasnik medija ima nesporno pravo da ostvaruje poslovnu dobit i da se njome rukovodi u poslovanju medija. Istovremeno, razlog postojanja medija jeste javni interes i vlasničko pravo ga ne sme narušiti. Dakle, mediji i novinari koji ne rade u skladu sa javnim interesom, i ne mogu se nazivati medijima i novinarima, već propagandnim sredstvima i propagandistima.

Podsetimo da i intervenciju organa vlasti medijsku sferu Zakon o javnom informisanju i medijima ograničava kroz konkursno sufinansiranje medijskih sadržaja od **javnog interesa**. U tom smislu, sufinansiranje medijskih projekata koji su u skladu sa nevedenim evropskim vrednostima jeste i obaveza organa vlasti. A to se, zapravo, i definiše pomenutim Zakonom, o čemu će kasnije biti reči.

SMERNICE – ŠTA UČINITI DA SE IZVEŠTAVA U SKLADU SA EVROPSKIM VREDNOSTIMA

Već smo naglasili da su sloboda izražavanja, odnosno sloboda medija izuzetno bitne evropske vrednosti. Slobodni i profesionalni mediji doprinose stabilnoj demokratiji, ali i kvalitetu svakodnevnog života. Oni omogućavaju da građani budu informisani o pitanjima koja su za njih značajna i da na osnovu verodostojnih informacija donose valjane odluke. Sloboda medija i izražavanja podrazumeva slobodu mišljenja, traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kog medija i bez obzira na granice.

Slobodno, kvalitetno i profesionalno novinarstvo, međutim, ne podrazumeva samo istinito, verodostojno, pravovremeno i kompletno informisanje, već i delovanje u skladu sa javnim interesom, što znači da ono mora da bude kontrolor vlasti, korektiv javnog mnjenja, da podstiče razvoj društva i kulture, podstiče toleranciju i društveni, kulturni i politički pluralizam, kao i društvenu koheziju, te štiti dostojanstvo i integritet svakog pojedinca, bez obzira na zahteve političkih elita i interesnih grupa. Cilj odgovornog novinarstva je da promoviše pozitivne društvene vrednosti, i da doprinosi stvaranju okruženja koje je orijentisano na zajedničko dobro.

Sa razvojem društvenih mreža, pred profesionalne medije se postavlja još jedan važan zadatak: da bude brana dezinformacijama i govoru mržnje. Borba protiv dezinformacija sa pokazala posebno važnom u kontekstu pandemije korona-virusa, ali ona ima važnu ulogu i u drugim kriznim momentima. Borba protiv dezinformacija/lažnih vesti i govora mržnje, pogotovo u kontekstu krize, bukvalno može da spase ljudske živote, i obrnuto. Sve ovo ima dodatni značaj na području našeg regiona, gde su govor mržnje i lažne vesti – tokom devedesetih – bile jedan od važnih uzroka rata, ratnih zločina, nacionalne mržnje i netrpeljivosti.

Evropska unija u poslednje vreme posebnu važnost posvećuju borbi protiv dezinformacija i borbi protiv govora mržnje, smatrajući ih ozbiljnim globalnim pretnjama. Profesionalni i kvalitetni medije mogu biti važna poluga u tim bitkama. A te bitke su od posebnog značaja u multietničkim i trusnim područjima kakav je region Sandžaka, koji takođe ima teško nasleđe devedesetih. Stoga ove bitke navodimo na samom početku smernica za izveštavanje u skladu sa evropskim vrednostima.

BORBA PROTIV DEZINFORMACIJA/LAŽNIH VESTI

Već dugo zemlje Evropske unije iznalaze i definišu mehanizme borbe protiv dezinformacija/lažnih vesti, za koje se smatra da ugrožavaju same temelje demokratije, društvene stabilnosti i evropskih vrednosti. Poplava dezinformacija/lažnih vesti raste sa eksplozijom novih komunikaciono-tehnoloških platformi, a mehanizmi zaštite se zasnivaju na unapređenju regulative, podsticanju društvenih mreža da unaprede vlastite samoregulatorne principe, rastu nivoa medijske i informatičke pismenosti, kao i osnaživanju profesionalnih medija da izveštavaju u skladu sa novinarskim kodeksom, ali i učestvuju u dekonstrukciji malignih medijskih sadržaja. Borba protiv dezinformacija pokazala se veoma važnom u kontekstu pandemijske krize, koju prati do danas neviđena produkcija lažnih vesti, kvazinaučnih medijskih sadržaja i teorija zavere.

Podsetimo da su obaveze profesionalnih novinara da, pre svega, tačno, objektivno, potpuno i blagovremeno izveste o događajima od interesa za javnost, poštujući pravo javnosti da sazna istinu. Mediji mogu da imaju različite uređivačke koncepte, ali moraju da prave jasnu razliku između, sa jedne strane, činjenica i, sa druge, komentara, pretpostavki i nagađanja. Međutim, u skladu sa obavezom da budu korektiv javnog mnjenja, oni bi morali da idu i korak dalje: profesionalni mediji bi trebalo da reaguju,

ukazuju i kritikuju lažne vesti, propagandu, cenzuru, spinovanje, manipulisanje činjenicama, promociju pseudonauke i teorija zavere, u drugim medijima ili na društvenim mrežama, a pogotovo ako oni dolaze od nosilaca javnih funkcija ili institucija. Na nacionalnom nivou postoje mediji koji se bave dekonstrukcijom informativnih "poremećaja" (Raskrikavanje, Fejknjuz tragač i Istinomer), ali, na žalost, ne i na lokalnom nivou. Smatramo da bi sandžrački mediji, s obzirom na specifičnost lokalne medijske scene, trebalo da učestvuju u procesu dekonstrukcije, tim pre jer su dostupni određeni (evropski) fondovi koji bi mogli da im omoguće finansiranje ovih aktivnosti, odnosno edukaciju i proizvodnju odgovarajućih medijskih sadržaja.

BORBA PROTIV GOVORA MRŽNJE

Prepoznavši govor mržnje kao veliku prepreku stabilnosti našeg regiona, Evropska unija i Savet Evrope poslednjih godina promovišu, podstiču i finansiraju programe borbe protiv ovog pretećeg fenomena, čiji je rast takođe srazmeran pojačavanju uticaja tehnološko-informativnih platformi i društvenih mreža. Međunarodni i domaći zakonski akti definišu zabranu govora mržnje i predviđaju sankcije za njeno kršenje. Recimo, Zakon o javnom informisanju i medijima u članu 75 zabranjuje da se idejama, mišljenjem, odnosno informacijama koje se objavljuju u medijima podstiče diskriminacija ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihove pripadnosti ili nepripadnosti nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog seksualne opredeljenosti ili nekog drugog ličnog svojstva. Izuzetak se pravi samo ako u izveštavanju ne postoji namera da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje, odnosno ako je informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja ili ako postoji namera da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica. Novinarski samoregulatorni mehanizmi kazuju da medijski poslenici nisu dužni samo da u svom svakodnevnom radu izbegavaju kršenje ljudskih prava, diskriminaciju, govor mržnje i podsticanje na nasilje, već se tim pojavama moraju odlučno suprotstaviti.

Dakle, postojeća domaća akta obezbeđuju povoljno okruženje za borbu protiv govora mržnje. Svedoci smo, međutim, da je, i pored toga, govor mržnje u našim medijima itekako prisutan, a da je na društvenim mrežama takoreći normalizovan. Izveštavanje u skladu sa evropskim vrednostima, ali i – kako smo rekli – domaćim samoregulatornim aktima ne podrazumeva samo da se ne koristi govor mržnje, već i da se ukazuje i kritički određuje prema njemu u svom okruženju, a pogotovo ako on pristiže od nosilaca javnih funkcija. Mediji, dakle, ako rade u javnom interesu, moraju otvoreno da se suprotstave svakoj diskriminaciji, pozivu na nasilje i kršenju ljudskih prava.

DRUGE SMERNICE ZA IZVEŠTAVANJE U SKLADU SA EVROPSKIM VREDNOSTIMA

Ljudsko dostojanstvo: Mediji bi trebalo da se bore za zaštitu dostojanstva svakog pojedinca, bez obzira na njegove voljne ili nevoljne karakteristike, pa čak i ako je optužen i osuđen za teška krivična dela. Oni bi trebalo da reaguju i kritički izveštavaju o svakom slučaju mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja. U kontekstu tranzicije, posebnu pažnju treba da usmere na slučajeve ponižavanja na radnom mestu.

Sloboda: Mediji ne samo da treba da poštuju privatni i porodičan život, dom i komunikaciju, nego treba da se usprotive svakome ko ugrožava te vrednosti. Oni moraju da poštuju pravo na zaštitu podataka o ličnosti i promovišu pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti, uključujući i pravo javnog ili privatnog ispoljavanja verskih običaja, naravno pod uslovom da se time ne ugrožava sloboda i pravo drugoga. Izveštavanje u skladu sa evropskim vrednostima podrazumeva kritički odnos prema svakom ugrožavanju slobode govora (osim govora mržnje, poziva na nasilje i diskriminatornog govora) i mišljenja, ali i slobode

okupljanja i udruživanja, umetničkih i naučnih slobode, kao i slobode poslovanja. Ono podrazumeva i poštovanje prava na imovinu i prava intelektualne svojine, odnosno autorskih prava. Evropske vrednosti naravno ne podrazumevaju bezgraničnost ljudskih prava i sloboda, a vododelnica za određivanje njihovih granica jesu prava i sloboda drugih, kao i javni interes.

Jednakost: Već je bilo reči o važnoj ulozi medija u borbi protiv diskriminacije. Mediji treba da promovišu jednakost pojedinaca pred zakonom, i da ukazuju na primere gde se to pravo ne poštuje. Oni treba da podstiču jednakost muškaraca i žena, ali i jednakost građana bez obzira na rasu, boju kože, etničko ili društveno poreklo, genetske karakteristike, jezik, veroispovest ili uverenj, političko ili bilo koje drugo mišljenje, pripadnost nacionalnoj manjini, imovnom stanju, rođenju, invaliditetu, starosnom dobu ili seksualnoj orijentaciji. Neprihvatljivo je širenje stereotipa na osnovu voljnih ili nevoljnih karakteristika pojedinaca ili grupa. Za Sandžak je veoma važno da mediji promovišu kulturne, verske i jezičke različitosti, i interkulturalnost, odnosno zajednički život, život jednih sa drugima, a ne jednih pored drugih. U našim društvima su često ugrožena stara lica, ali i deca, kao i osobe sa invaliditetom. Mediji bi trebalo da promovišu njihovu društvenu integraciju i dostojanstvan život.

Solidarnost: U periodu velikih socijalnih raslojavanja, medijsko promovisanje solidarnosti ima neprocenjiv značaj. Izveštavanje u skladu sa evropskim vrednostima treba da ima izražen senzibilitet za prava onih koji se nalaze na nižim socijalnih lestvicama. Mediji bi trebalo da kritički izveštavaju o položaju radnika, o slučajevima nezakonitog otkaza, o očuvanju njihovog zdravlja, bezbednosti i dostojanstva na radnom mestu. Takođe, oni bi morali da alarmiraju javnost u slučaju otkaza iz razloga koji su u vezi sa materinstvom, te da promovišu pravo na trudničko i porodijsko odsustvo. Takođe, važno je podsticati i pratiti ostvarenje prava na socijalnu pomoć i zaštitu ugroženih, kao i pravo svih na adekvatnu zdravstvenu zaštitu.

Pravda: Pravosuđe ima izuzetno nizak rejting kod građana Srbije, koji smatraju da ne mogu da ostvare pravo na pravično i nepristrasno suđenje u razumnom roku. Mediji bi morali da vrše pritisak na pravosudne organe da to pravo građanima bude dostupno, što predstavlja jedan od temelja evropskih vrednosti. Za medije je veoma važno – a to je predviđeno i domaćim aktima – da se svako ima smatrati nevinim dok se pravosnažno ne dokaže njegova krivica. Svedoci smo da se u praksi, skoro svakodnevno, ova ustavna i zakonska odredba ne poštuje.

INTERNI KODEKS

Prethodne smernice bi trebalo da budu deo internih kodeksa koji bi bili usvojeni kao unutrašnji obavezujući akt unutar svakog medija. Novinari bi trebalo da vrše pritisak na vlasnike medija, upravna tela i menadžerske strukture da se, kroz zajednički rad, definišu i usvoje obavezujuće etičke i profesionalne odredbe koje će omogućiti rad medija u skladu sa Kodeksom novinara Srbije i javnim interesom, koje će štititi slobode, prava i integritet novinara i urednika, umanjiti nepovoljne uticaje politike i oglašivačkog tržišta, kao i svake vrstu medijskog klijentelizma

IZVEŠTAVANJE O EVROPSKIM INTEGRACIJAMA

Brojna istraživanja govore da se o procesu evropskih integracija u Srbiji izuzetno malo govori, a da mediji o ovom procesu skoro isključivo govore kroz usta zvaničnika ili u kontekstu određenih političkih događaja i susreta. Način medijske obrade “evropskih tema” često je neadekvatan i produkuje sadržaje koji nisu atraktivni za građane. Već smo rekli, proces evropskih integracija, bez obzira na to što je dug i neizvestan,

važan je – možda i pre svega – zbog usvajanja evropskih vrednosti, koje predstavljaju i temelj civilizacije i ključ za funkcionalno i pravedno društvo.

Stoga bi bilo dobro da se o evropskim integracijama i evropskim vrednostima izveštava jednostavnim jezikom, da se govori o zanimljivim primerima sa kojima publika može da se identifikuje, da se napusti okoštali govor i pronalaze kompetentni i zanimljivi sagovornici.

ULOGA LOKALNIH SAMOUPRAVA U PODSTICANJU IZVEŠTAVANJA O EVROPSKIM VREDNOSTIMA

Već smo u nekoliko navrata isticali da je izveštavanje u skladu sa evropskim vrednostima u potpunosti korespondentno sa izveštavanjem u skladu sa javnim interesom. Podsećamo da organi vlasti u Srbiji u medijsku sferu finansijski interveniše kroz sufinansiranje medijskih sadržaja koji su upravo u skladu sa javnim interesom, a javni interes u sferi javnog informisanja definisan je Zakonom o javnom informisanju i medijima.

Podsetimo da su medijske reforme, započete 2014. godine usvajanjem tri medijska zakona, zasnovane na dva ključna elementa – povlačenju države iz vlasništva medijima i obavezi organa vlasti da sufinansiraju javni interes u medijskoj sferi. Podsetimo da je ustavna obaveza organa vlasti da na svojoj teritoriji građanima obezbede informisanje u skladu sa javnim interesom. Umesto putem državnih medija, državnih subvencija, odnosno sredstava javnih preduzeća, kao što je to bilo ranije slučaj, država na svim nivoima svoje obaveze, po novim zakonskim rešenjima, ispunjava kroz nadmetanje predloga medijskih projekata. Organi vlasti u medijsku sferu interveniše – sledeći duh zakona – da bi građanima obezbedili kvalitetno informisanje, oslobođeno od političkih, ekonomskih i drugih interesa. Stručne komisije, koje bi opet u skladu sa zakonom (i duhom zakona) činile kompetentne i moralno neupitne osobe, trebalo je da budu garant da vlast neće kroz trošenje javnog novca da ostvaruje i politički uticaj na (su)finansirane medije.

Ova zakonska rešenja podržana su od relevantnih udruženja i od ključnih međunarodnih faktora, jer je bilo jasno da bez ulaganja državnog novca u medijsku sferu mnogi kvalitetni mediji i medijski sadržaji ne mogu da opstanu na krhkom medijskom tržištu. U uslovima niske medijske pismenosti – tržište ne omogućava utakmicu u kojoj pobeđuju mediji i sadržaji koji u najvećoj meri poštuju profesionalne i etičke standarde novinarstva i otvaraju nove horizonte medijskih sloboda u skladu sa tim standardima. Već sasvim obrnuto. Zahvaljujući medijskim zakonima, Srbija je 2014. i 2015. godine doživela značajan uspon na komparativnim rang-listama međunarodnih organizacija koje mere medijske slobode u zemljama sveta, uz uverenje da stvaranje fer tržišne utakmice, uz pomenutu kvalitativnu intervenciju države, mogu da obezbede održivost medija i viši nivo medijskih sloboda.

Od donošenja medijskih zakona prošlo je sedam i po godina i mi danas, sa priličnom sigurnošću, možemo da kažemo da su velika očekivanja stručne javnosti u dobroj meri – izneverena, jer medijske reforme nisu medijsku scenu Srbije učinile kvalitetnijom, niti su obezbedile preko potreban pluralizam u javnom informisanju. Iako [Pravilnik o sufinansiranju projekata od javnog interesa u sferi javnog informisanja](#) među važne kriterijume za ocenu vrednosti projekata navodi – poštovanje etičkih i profesionalnih standarda, veoma se često dešava da upravo mediji koji svakodnevno, na neprikriven način, krše Kodeks novinara Srbije redovno, i to u značajnim iznosima, dobijaju sredstva kroz mehanizam konkursnog sufinansiranja, čime se stanje na medijskoj sceni samo pogoršava.

Prema podacima novosadskog [Centra za održive zajednice](#), država na svim nivoima je u periodu od početka 2015. (početka primene novih zakona) do decembra 2021. opredelila za konkursno sufinansiranje

medija čak – **85,435,906 evra**. Lokalne samouprave su u svrhu konkursnog sufinansiranja izdvojile ukupno **66.8 miliona evra**, Ministarstvo – **15.3 miliona**, dok je vojvođanski Sekretarijat na medijske konkurse tokom šest godina potrošio **3.4 miliona evra**. Ove brojke govore da bi ova značajna sredstva značajno poboljšala našu medijsku scenu i finansijski obezbedila valjano informisanje građana u skladu sa javnim interesom, da se poštovao duh zakona i namera reformatora.

Stoga, nova Medijska strategija, kao i stručna istraživanja i analize preporučuju organima vlasti korake koje će obezbediti kvalitetnije i adekvatnije sufinansiranje medijskih sadržaja od javnog interesa. A u kontekstu ovog vodiča, mora se reći da je javni interes koji se sufinansira usklađen sa navedenim i obrazloženim evropskim vrednostima.

Podsetimo, javni interes u Zakonu o javnom informisanju i medijima definisan je na ovaj način:

- 1) istinito, nepristrasno, pravovremeno i potpuno informisanje svih građana Republike Srbije;*
- 2) istinito, nepristrasno, pravovremeno i potpuno informisanje na maternjem jeziku građana Republike Srbije pripadnika nacionalnih manjina;*
- 3) informisanje na srpskom jeziku pripadnika srpskog naroda koji žive van teritorije Republike Srbije;*
- 4) očuvanje kulturnog identiteta srpskog naroda i nacionalnih manjina koje žive na teritoriji Republike Srbije;*
- 5) informisanje inostrane javnosti na stranim jezicima kada je to od interesa za Republiku Srbiju;*
- 6) informisanje osoba sa invaliditetom i drugih manjinskih grupa;*
- 7) podrška proizvodnji medijskih sadržaja u cilju zaštite i razvoja ljudskih prava i demokratije, unapređivanja pravne i socijalne države, slobodnog razvoja ličnosti i zaštite dece i mladih, razvoja kulturnog i umetničkog stvaralaštva, razvoja obrazovanja, uključujući i medijsku pismenost kao deo obrazovnog sistema, razvoja nauke, razvoja sporta i fizičke kulture i zaštite životne sredine i zdravlja ljudi;*
- 8) unapređivanje medijskog i novinarskog profesionalizma.*

Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave stara se o ostvarivanju javnog interesa podstičući raznovrsnost medijskih sadržaja, slobodu izražavanja ideja i mišljenja, slobodan razvoj nezavisnih i profesionalnih medija, što doprinosi zadovoljavanju potreba građana za informacijama i sadržajima iz svih oblasti života, bez diskriminacije.

Najavljenim izmenama ovog zakona u javni interes će se uvrstiti i **interkulturalnost**, odnosno vrednosti zajedničkog života, što je veoma važno za multikulturalne sredine kakav je Sandžak, kao i višejezične medije.

KONKURSNO SUFINANSIRANJE – OBAVEZE, SMERNICE I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PROCESA

Nova Medijska strategija, ekspertske organizacije i pojedinci predlažu ove korake za organe vlasti, u ovom slučaju lokalne samouprave, kako bi se unapredio proces konkursnog sufinansiranja medijskih sadržaja:

- 1) Pre raspisivanja konkursa izvršiti analizu potreba za nedostajućim medijskim sadržajima, što bi vodilo raspisivanju konkursa upravo za medijske sadržaje koji nedostaju. U ovom smislu bi ovaj vodič sa izlistanim i obrazloženim evropskim vrednostima mogao biti od pomoći;
- 2) Lokalne samouprave moraju da obezbede adekvatan iznos novca koji će omogućiti građanima da budu informisani o temama od javnog značaja;
- 3) Konkursne komisije moraju biti ekspertske, a potrebno je odrediti šta se tačno podrazumeva pod pojmom medijskog stručnjaka;
- 4) U Odluci o imenovanju članova konkursne komisije treba da se nalazi i informacija na čiji predlog su imenovani, kao i kratke biografije članova komisije;
- 5) Lokalne samouprave bi trebalo da podrže programe koji će podići kapacitet medija za pisanje predloga projekata;
- 6) Lokalna samouprava mora da obezbedi nezavisnu evaluaciju sprovedenih projekata;
- 7) Bez obzira da li će Zakon o javnom informisanju i medijima u svojim izmenama predložiti obavezujuće kriterijume poštovanja Kodeksa novinara Srbije, lokalne samouprave bi trebalo da obezbede da mišljenje Saveta za štampu i REM-a bude u potpunosti poštovano. Podsećamo da Savet za štamu i REM komisijama dostavljaju mišljenje o poštovanju etičkih standarda medija koji su predali predloge projekata;
- 8) Sprovođenje nezavisne eksterne revizije finansijskih izveštaja (izdavača) medija koji su dobili značajnija sredstva na javnom konkursu za sufinansiranje medijskih sadržaja iznad određenog iznosa i obavezno objavljivanje rezultata takve revizije;
- 9) Lokalne samouprave koje raspisuju konkurse treba da dostave sve podatke konkursa Portalu otvorenih podataka, u mašinski čitljivom formatu;
- 10) Podaci treba da odgovaraju podacima koji se dostavljaju Portalu otvorenih podataka. U rešenjima treba da se nalaze sledeće informacije: podnosilac projekta, matični broj podnosioca projekta, naziv medija (u slučaju da je u pitanju produkcija naziv medija ili nazivi medija na kojima će se određeni sadržaj objaviti ili emitovati), registarski broj medija, naziv projekta, tematski okvir, traženi iznos, dobijeni iznos;
- 11) U rešenjima o dodeli sredstava treba da se pronađu i kratki opisi (iz formulara) odobrenih i odbačenih predloga projekata kako bi se olakšalo definisanje i verifikovao tematski okvir;
- 12) Svi dokumenti vezani za konkursne procedure, uključujući i narativne i finansijske izveštaje o realizovanim projektima, treba da budu javno dostupni;
- 13) Preporučuje se da se na svim nivoima vlasti u cilju „afirmativne akcije“ raspisuju zasebni konkursi namenjeni pripadnicima nacionalnih manjina, skladno zastupljenosti manjinskog stanovništva na teritoriji određene lokalne samouprave.
- 14) U svrhu potpune transparentnosti konkursnog sufinansiranja medijskog sadržaja, potrebno je podržati inicijative koje podrazumevaju da svi medijski sadržaji proizvedeni kroz realizaciju projekta budu dostupni građanima, po mogućnosti na jednom portalu.

Ova publikacija nastala je u okviru projekta “Evropa sa nama: promocija EU vrednosti u jugozapadnoj Srbiji u kontekstu oporavka od COVID-19” koji je podržan od strane ambasade Nemačke u Srbiji. Projekat ima dva osnovna cilja – da unapredi kapacitete i znanja trenutnih i svih budućih pružalaca usluga i donosioca odluka na lokalnom nivou i da uspostavi mehanizam kontinuiranog učenja i izgradnje kapaciteta osoba koje zagovaraju javne politike u skladu sa EU vrednostima na lokalnom nivou.

